

HANDELSPOLITISK REDEGJØRELSE 2021

Relevante forhandlinger og problemstillinger i handelspolitikken

Handelspolitisk redegjørelse er skrevet av Hege Skarrud, Anniken Elise Storbakk, Helene Bank, Caroline Herlofson og Camilla Hansen, på vegne av Handelskampanjen.

Hvem er Handelskampanjen

Handelskampanjen er en allianse av ulike organisasjoner fra fagforbund, bondeorganisasjoner, til miljø,- solidaritets,- og utviklingsorganisasjoner. Nettverket ble oppretta i 27. april 2004.

*Les mer på handelskampanjen.no
Følg oss på Facebook og Twitter*

*Kontakt oss:
handelskampanjen@handelskampanjen.no*

INNHOOLD

- s.4 Innledning
- s.6 WTO-forhandlinger
- s.11 EFTA-forhandlinger
- s.14 Bilaterale forhandlinger
- s.15 Tvisteløsningsmekanismer
- s.16 Handelskampanjens krav

Innledning

Dette er første handelspolitiske redegjørelse utarbeidet av Handelskampanjen til norske folkevalgte og den politiske debatten. Vi publiserer redegjørelsen fordi våre folkevalgte i årtier har valgt å ikke utrede konsekvenser eller diskutere handelspolitikk åpent i Stortinget, i forkant av at svært inngripende avtaler ratifiseres.

Handelspolitikk handler om mer enn kun næringslivets interesser og handel med varer. Handelspolitikk handler om miljø og klima, menneskerettigheter, demokrati, matsikkerhet, helse, sosiale rettigheter og samfunnsutvikling fra lokalt til globalt nivå.

Handelskampanjen har i flere år oppfordret våre folkevalgte på Stortinget til å innføre årlige handelspolitiske redegjørelser. Vi foreslår med dette dokumentet en mal, tatt etter hvordan regjeringen årlig legger fram utenrikspolitisk redegjørelse, som så diskuteres åpent i Stortinget få dager etter.

Vanligvis legges handels- og investeringsavtaler kun fram til ratifisering/godkjenning i Stortinget. Dette etter årevis med hemmelige forhandlinger, hvor Stortinget får lite eller ingen innsyn i forhandlingsdokumenter og mål med forhandlingene. Avtalene har ikke vært gjenstand for grundige konsekvensanalyser på miljø, matforsyning, helse, arbeid, urfolk, naturforvaltning, arbeidstakeres rettigheter, handelsbalanse og skatteinngang, beredskap eller demokratisk styring. De har heller ikke vært gjenstand for åpne høringsprosesser.

Handelskampanjen har spurt om å få innsyn i hvilke næringsinteresser som har henvendt seg til Nærings- og fiskeridepartementet for å uttrykke behov om inngåelse av ulike handelsavtaler. Grunnen er å vurdere hvilke økonomiske interesser som etterspør en liberalisering, og å kunne bidra til å skape nødvendig samfunnsdebatt om prioriteringer. Et slikt innsyn har blitt avslått.

Det er kritisk å få på plass en slik redegjørelse når vi ser at handelspolitikken har mye å si for innenrikspolitikk, miljøpolitikk, arbeidsrett, og velferdspolitik. Det handler om beredskap, utenlandske oppkjøp og om avgivelse av suverenitet vekk fra folkevalgte og våre domstoler. Slike redegjørelser vil kunne føre til mer åpenhet og transparens om handelspolitikken. Da kan våre folkevalgte justere retningen når situasjonen i verden endrer seg, eller når det viser seg at dagens svært rigide handelsprinsipper ikke fører verken Norge eller verden i riktig retning. Et grunnleggende eksempel i dagens handelsteori er at global arbeidsdeling av alle varer og tjenester vil levere alt vi trenger «just in time»: At markedet er vår beredskap - også i krisetider eller gjenoppbyggingstider etter kriser. Dette har i økende grad vist seg å ikke stemme.

Dagens kriser - herunder pandemi, mangel på medisiner, klima- og naturkrise, fordelingskrise, matkrise og finanskriser - trenger politiske grep. Samtidig begrenses virkemiddelbruken og vårt politiske handlingsrom til å håndtere krisene av handelsavtaler som verken i detalj eller konsekvens er diskutert i Stortinget. Det mangler en tydelig redegjørelse for hvorfor bestemte virkemidler ikke tas i bruk for å løse politiske problemstillinger, dersom det skyldes klausuler i inngåtte handelsavtaler.

Det eneste unntaket er modellavtale for investeringsbeskyttelse (i 2007 og 2015) i bilaterale investeringsavtaler (BITs), der det folkelige engasjementet fikk til høringsprosesser. Dermed har Stortinget utilstrekkelig kunnskap og informasjon om effekter for det norske samfunn og i de stater Norge gjør avtaler med - stater som ofte har svakere kapasitet til å sikre sine langsiktige interesser.

Videre, ønsker vi å få svar på hva er «norske interesser»? I mange år har Handelskampanjen henvendt seg til de departementer som forhandler slike avtaler på vegne av Norge. Tenker forhandlere kun på norske eksportinteresser - såkalt offensive interesser? Gjøres det også vurderinger av konsekvens for innenlandsinteresser, så som helseberedskap, naturforvaltning, arbeidsliv, og demokratisk

handlingsrom til å forvalte våre lokalsamfunn? I hvilken grad veier det ene tyngre enn det andre? I mangel av tydelige beslutninger i Stortinget ligger vurderingene nå på et administrativt nivå.

Ved inngangen til året 2020 kulminerte mange kriser samtidig. Dette er kriser som krever kraftfull handling fra politikere over hele verden. Konsekvenser av miljøkrisa ble i 2018 synlig for Norge ved omfattende tørke, med seg kom mangel på dyrefôr. I 2019 fikk vi en for våt sommer, og mange avlinger druknet. Norsk matberedskap baserer seg i altfor stor grad på at vi kan kjøpe alt vi trenger i det internasjonale markedet - «just in time».

Dette gjør oss sårbare fordi andre land kan prioritere egen matproduksjon for å sikre egen befolkning. Det samme gjelder tilgang og beredskap på medisiner. Medisinmangel har vært varslet i flere år. Da pandemien rammet verden viste det seg at verken medisiner eller smittevernmateriell kunne skaffes til å ivareta våre helsearbeidere «just in time».

Mange tiltak knyttet til langsiktige endringer for å bygge landet etter pandemiens nedstenging må først innom EØS-avtalens overvåkingsorgan ESA. EU og ESA styres etter frihandelsprinsippet om komparative fordeler - den regionale arbeidsdeling og «just in time»-leveranser.

EU og ESA er unge og umodne institusjoner demokratisk sett. De har ingen tidligere erfaring med pandemihåndtering og påfølgende leveringskrise av kritiske varer og tjenester. Deres virkemidler er begrensede og basert på konkurransepolitikk og de fire friheter. Der det finnes unntaksregler knyttet til nasjonale og globale kriser virker det som om de ikke tas i bruk eller diskuteres som en mulighet. Men nødvendig politikk kan ikke begrenses av handelsavtalers rammer, som i liten grad har blitt diskutert eller konsekvensutredet. Vurderingene tas ikke i Stortinget, men i regjering og departement uten å bli utfordret eller forankret i Stortinget.

Pandemien tydeliggjør at den offentlige velferdsstaten og fellesskapsløsninger gjør samfunnet vårt robust. Likevel vil forhandlingene som nå er på gang i WTO begrense den politiske og demokratiske styringen. Disse avtalene vil i større grad gjøre innenlandsreguleringer og investeringer mer relevant for det globale markedet, enn gagne oss lokalt. Slik begrenses nasjonal politikk.

Koronakrisen viser at det er fellesløsninger som er robuste. Det blir tydelig i land der velferdsordningene er borte, og kritiske samfunnsfunksjoner er privatiserte. USA er et eksempel på dette. Vi ser nå eksempler på stater som tar tilbake privatiserte tjenester i offentlig regi, fordi privatiseringseksperimentet ikke har fungert. I Storbritannia blir kollektivtrafikk nå renasjonalisert, og i Spania skjer det samme med private sykehus.

Koronakrisen synliggjør at god beredskap innebærer offentlig lagre- og produksjonskapasitet. I en krise kan vi ikke stole på at markedet vil levere. Pandemien avdekker hvor risikabel den nåværende ansettelsespolitikken i helsesektoren er. Små stillinger og høy vikarbruk tvinger ansatte til å ha flere jobber for å overleve. Dette gir økt risiko for smittespredning, og konsekvensene kan bli katastrofale.

I kjølvannet av krisen må vi passe på at rettigheter for innbyggere og ansatte ikke blir varig svekket. Makt over ressurser, demokrati og samfunn skal ikke skyves vekk fra folk og lokalsamfunn. Pandemien viser hvor nødvendig det er med omlegging til en samfunnsorganisering som ikke presser naturen til sin ytterste tålegrense. Det trengs politikk for å løse disse problemene etter pandemiens herjinger. Politikk som er for sosial og miljømessig bærekraft.

Handelskampanjen utfordrer våre folkevalgte til å ta stilling til hvilket samfunnssyn en ønsker skal vinne fram for å håndtere dagens, og de kommende, kriser og veien ut av dem. Handelspolitiske rammer, er på oppsigelse og under forhandling. Handels- og investeringsavtaler kan begrense vårt politiske handlingsrom, eller styrke det til gode for folk og miljø, i Norge og i de landene vi forhandler med.

Vi skal i denne anledningen ta fram noen konkrete problemstillinger og avtaler som er relevante for 2021.

1. WTO-forhandlinger

WTO sin nye generaldirektør, Ngozi Okonjo-Iweala, startet i sin stilling 1. mars 2021. Hun har uttalt at hennes prioriteringer fremover vil være et fremtidig «pandemi-rammeverk» som kan godkjennes på ministerkonferansen i november 2021. I tillegg ønsker hun å endelig få på plass avtalen om fiskerisubsidier, en reform av WTOs tvisteløsningsmekanisme, og en suksessfull ministerkonferanse.

Videre har hun [uttrykt sterk støtte](#) til plurilaterale (utbrytergrupper) forhandlinger og sier disse initiativene har brakt ny energi inn i det multilaterale handelssystemet. Her nevner hun konkret forhandlingene om e-handel og innenlandsreguleringer. Det er kontroversielt at generaldirektøren fremmer forhandlinger i utbrytergrupper - altså mindre grupper av land som forhandler uten konsensus og mandat fra WTO som helhet - som positivt når hun skal representere multilaterale forhandlinger.

Det er omfattende endringer hun foreslår, og de er ikke bare til gode for demokrati, miljø og rettferdig fordeling i verden. Norges holdninger til WTO-reform vil få konsekvenser også i Norge, og det krever da at folkevalgte forstår og tar stilling til dette. Endringer og nye avtaler i WTO krever konsensus. Norge har en egen stemme og et større ansvar enn å bare forfølge kortsiktige næringsinteresser.

Patentunntak under koronapandemien

[Sør-Afrika og India](#) foreslo 2. oktober 2020 et unntak for blant annet patenter på Covid-19- medisin og -utstyr nødvendig for å bekjempe pandemien, så lenge den varer. Dette for å fjerne barrierer for tilgang på medisinske produkter og for å øke forskning, utvikling, produksjon og distribusjon av vaksiner og utstyr.

Dette er et spørsmål om å bruke alle tilgjengelige verktøy vi har for å få opp produksjonskapasiteten raskt, og for en rettferdig fordeling av vaksiner globalt. En «meg-først»-tilnærming fungerer dårlig ettersom nye mutasjoner vil gjøre at pandemien kommer tilbake dersom ikke alle er vaksinert. 5 mars 2021 gikk [Verdens helseorganisasjon](#) (WHO) ut og fremmet et unntak fra TRIPS-regelverket som en løsning for å øke produksjonskapasiteten. Som også WHO har påpekt, er et unntak fra TRIPS fullt mulig under en pandemi.

Per 22. februar 2021 var Afrikagruppen (43 stater) tilsluttet forslaget, i tillegg til Pakistan, India, Mongolia, Venezuela og Bolivia. Over 100 land er positive til forslaget om et midlertidig patentunntak. Motstandere av forslaget er USA, El Salvador, Ecuador, Brasil, Norge, EU, Sveits, Japan og Australia. Unntaket for patenter støttes også av WHO, Unitaid og 300 sivilsamfunnsorganisasjoner verden over.

Norge stemte nei til forslaget da det ble diskutert i TRIPS-rådet den 15. oktober, og stemte også nei til en nærmere utredning av forslaget. Handelskampanjen har sendt spørsmål til Utenriksministeren om hvorfor Norge avviser forslaget. Det har blitt en del debatt rundt den norske posisjonen, og kritikk som viser til at Norge avviker fra tidligere utenrikspolitiske holdninger om å støtte utviklingsland i spørsmål om immaterielle rettigheter i WTO.

Norge har nå tatt over som leder av TRIPS-rådet i WTO (mars 2021), og det gjenstår å se hva Norge tenker å bidra med i denne viktige posisjonen.

Handelskampanjen har bedt Utenriksdepartementet om å støtte TRIPS-unntaket i WTO. Saken må behandles i Stortinget da dette spørsmålet har store konsekvenser for varigheten av pandemien. Også Norges forhold til utviklingsland og internasjonal solidaritet vil få konsekvenser.

Se oversikt over hovedargumentene for et patentunntak under pandemien [her](#).

Forhandlinger om e-handel

På WTOs ministermøte i Buenos Aires 2017 ble et forslag om forhandling av en datahandelsavtale avvist av et flertall av medlemmene i WTO, blant dem den Afrika-gruppen. Sterk kritikk mot forslaget kom også fra et globalt sivilsamfunn, inkludert kvinnelige gründere fra Sør.

Begrunnelsen var at det var for prematurlig for flere land å lage bindende handels- og liberaliseringsregler for en sektor i rask utvikling. Dette er en sektor det trengs politikk og kontroll for å hindre at storselskapene tar kontroll over økonomi, data, media og demokrati.

Til tross for avvísningen har medlemmer i WTO etablert en utbrytergruppe som utvikler en avtale på «elektronisk handel» på egenhånd. Norge deltar i denne gruppen, sammen med omtrent 80, hovedsakelig rike, land. Det er uklart hvilken status en slik avtale skal, og kan få, i WTO. Forhandlingene har pågått siden mars 2019, og utbrytergruppen forhandler uten mandat fra WTO. Likevel støtter den nye generaldirektøren i WTO forhandlingene. Hennes ønske er å få en avtale på plass til ministerkonferansen i 2021.

Forslag til regler som ligger på forhandlingsbordet er basert på de store teknologiselskapers ønskelister. Februar 2021 [lekket et dokument](#) som sammenstiller hva som lå på forhandlingsbordet om datahandelsavtalen per 14. desember 2020. Dokumentet bekrefter at teknologiselskapers ønsker i stor grad er ivarettatt. Innholdet i avtalen vil begrense staters mulighet til å demokratisk forvalte beredskap, personvern og den felles ressursen data utgjør. Det er med andre ord ikke forenlig med de politiske kravene som kommer fra flere hold i Norge om å sikre offentlig digital infrastruktur, blant annet ved å opprette en [nasjonal skytjeneste](#) kalt statssky (som BundesCloud i Tyskland).

Regjeringen offentliggjorde, på oppfordring fra sivilsamfunnet, [Norges mandat](#) for datahandelsavtalen i WTO i februar 2020. Etter ett år med forhandlinger. Her sier de blant annet eksplisitt at de henter inspirasjon fra TISA-forhandlingene. I Norge har vi allerede flere eksempler på data på avveie, blant annet fra Helse Sør-Øst og dataangrep både på Stortinget og i kommuner. Det er tydelig at nye reguleringer må på plass.

Regler for fri flyt av data, forsøkes samtidig å innføres gjennom andre kanaler, blant annet i et nytt memo i GATS-forhandlingene og gjennom forordning for fri flyt av andre opplysninger enn personopplysninger (FFD-forordningen) i EØS-avtalen. I tillegg forhandles det om egne kapitler om «e-handel» i en rekke regionale og bilaterale frihandelsavtaler, blant annet EFTA-avtalene og den bilaterale avtalen med Kina (se nedenfor).

Erfaringer med hacking av offentlige institusjoner og at uautoriserte arbeidere har fått tilgang til offentlige data, gir god grunn for en grundig offentlig utredning og åpen debatt om hvilke reguleringer den digitale økonomien vil trenge i fremtiden. Det sammen med at digitale tjenester er en kjernevirksomhet i det offentlige viser at tiden er overmoden for å sikre nasjonal politikk på området, før vi inngår internasjonale avtaler som binder vårt politiske handlingsrom. Vi må gjøre dette fremfor å forhandle fram en usolidarisk avtale uten WTO-mandat.

Les mer om digital økonomi [her](#).

Se Attacs analyse av forhandlingsmandatet i WTO [her](#).

Se analyse av GATS-forhandlingene fra prof. Jane Kelsey [her](#).

«Tolv grunner til å gå i mot e-handelsreglene i WTO» kan leses [her](#).

Innenlandsreguleringer

På WTOs ministerkonferanse i 2017 kom 59 land, deriblant Norge, med en [felles uttalelse](#) om å sette i gang forhandlinger om et nytt regelverk for innenlandsregulering av tjenester. Det finnes i en klausul i WTOs tjenesteavtale GATS, men er ikke spesifisert. Disse forhandlingene er svært kontroversielle da

de utformer regler for hvordan partene i en avtale kan utforme lover, reguleringer og administrative tiltak for tjenester. Innenlandsreguleringer er i stor grad internasjonale selskapers ønsker om å begrense muligheter for nasjonal regulering av tjenester (både private og offentlige). Reglene griper altså dypt inn i innenrikspolitikken.

Også disse plurilaterale forhandlingene foregår uten et formelt mandat fra WTO. Utbrytergruppen, hvor Norge også er en part, forhandler om et «reference paper» der det nå er enighet om det meste. Det inneholder vidtgående bestemmelser om begrepet «transparens». Denne bestemmelsen vil, WTOs beskyttelse, gi utenlandske selskaper og handelsmyndigheter rett til å få innsyn i, og komme med innsigelser til eller foreslå nye, nasjonale lover og reguleringer av tjenester, før lovene trer i kraft.

Forhandlingene er nå i slutfasen. Utbrytergruppen på 63 land har som mål å fullføre forhandlingene innen WTOs ministerkonferanse i november 2021. Det vil si at det skal legges frem en ferdigforhandlet avtale som flertallet av WTOs medlemmer ikke har vært med å forhandle om, eller er enige i at det skal forhandles om.

Handelskampanjen har bedt om innsyn i Norges forhandlingsdokumenter. Dette har blitt avslått av Utenriksdepartementet. Til tross for at Norge ikke er bundet til taushet av WTO, sier UD at de ikke vil utgi de norske forhandlingsdokumentene. Folkevalgte på Stortinget, inkludert utvidet utenrikskomité har ikke vært involvert i norske posisjoner eller vurdert mulige konsekvenser av en slik avtale og hva som er Norges innspill i forhandlingene. 12. april 2021 sendte dog regjeringen ut [en pressemelding](#) om at forhandlingene er i slutfasen, og viste til noe av de norske interessene inn i forhandlingene.

Les mer om innenlandsreguleringer [her](#)

Investeringsfasilitering

Forhandlinger om «investeringsfasilitering» forhandles også i en utbrytergruppe uten formelt mandat fra WTO. Norge er nå med i disse forhandlingene, hvor gruppen utgjør 106 land. Dette regelverket inkluderer en del av de samme type bestemmelsene som regelverket «innenlandsreguleringer», men gjelder for flere sektorer enn disse. Blant annet gruvedrift og industri, som har vært en del av forhandlingene siden 2019. Forhandlingene har kommet langt, og planen er å fullføre innen ministermøtet i 2021. Gruppen har blitt enige om en forhandlingstekst på 41 sider. Den er foreløpig ikke offentliggjort.

Les mer om investeringsfasilitering i WTO [her](#).

Fiskerisubsidier

[Forhandlinger om fiskerisubsidier](#) i WTO har startet opp igjen etter at moderatoren for forhandlingene i mai 2020 besluttet å stoppe de digitale forhandlingene til koronarestriksjonene ble løftet. Etter planen skal disse forhandlingene også ferdigstilles under ministermøtet i 2021. Norge er pådriver for å komme til enighet om en avtale, da Norge er verdens tredje største fiskerinasjon.

FN har gitt WTO i oppdrag å bidra til regelutvikling av FNs bærekraftsmål om livet i havet, Nr 14.6:

«Innen 2020 forby visse former for fiskerisubsidier som bidrar til overkapasitet og overfiske, avskaffe subsidier som bidrar til ulovlig, urapportert og uregulert fiske, og dessuten unngå å innføre nye tilsvarende subsidier, samtidig som man erkjenner at en hensiktsmessig og effektiv spesiell og differensiert behandling for utviklingslandene og de minst utviklede landene bør være en integrert del av Verdens handelsorganisasjons forhandlinger om fiskerisubsidier»

Sjømatnæringen gjør Norge til stormakt, og vi er avhengig av at vår produksjon når markedene fort, med god kvalitet og uten unødige klimaavtrykk. Endringer i norsk kvotepolitikk og strukturpolitikk i næringene er innenlandskpolitiske valg over år. Slike endringer har ført til konsentrasjon og markedsrett av fartøy, kvoter, oppdrett og mottak.

Vi kan undergrave fremtidige rettigheter under både havretten og Svalbardtraktaten, dersom norske folkevalgte ikke er oppmerksomme på hva som legges på bordet i forhandlingene i WTO på fiskerisubsidier, samt i EU og med Storbritannia. Vi må sette grenser i forhandlingene.

Til tross for oppdraget fra FN har ikke WTO klart å fokusere på de grunnleggende spørsmålene, nemlig hvilke land som subsidierer de fartøy som utgjør en overkapasitet, de som overfiske og de som fiske ulovlig og ikke rapporterer fisket. Forhandlingene prioriterer handelsspørsmål - ikke bærekraftig forvaltning og lokalsamfunnsutvikling.

I februar 2021 lekket dokumenter fra forhandlingene i WTO (se [forklaringsnotatet](#) som følger med forhandlingsteksten). Dokumentene viser at bekymringene som Handelskampanjen og det globale sivilsamfunnet har uttrykt, i stor grad stemmer. Regler som har som intensjon å regulere subsidier til fiskeflåten har som konsekvens at havretten undergraves. Reglene overser havrettens 200-mil sone (Exclusive Economic Zone) og de vil få konsekvenser for staters mulighet til å forvalte egne fiskeressurser i tråd med havretten. Et viktig krav fra land i det globale Sør er «særskilt og differensiert behandling». Dette er et krav som helt overses av land med store havgående fartøy.

Reglene har som mål å stoppe subsidier til overfiske, overkapasitet og ulovlig fiske. Men i realiteten vil det føre til at de store fiskerne, som har kapasitet til å dokumentere at de ikke fører til overfiske, kan fortsette å få subsidier. Det har store konsekvenser for land i Sør som har langt flere fiskere og fiskeslag enn Europa, og mindre kapasitet til å dokumentere både egne bestander og overfiske av utenlandske havgående fartøy.

Ved inngangen av 2021 er forhandlingene langt fra ferdige. Det er bred enighet om, og det er godt dokumentert av FAO, at globalt er mange fiskebestander truet og under voldsomt press. Spørsmålet er om en WTO-avtale er riktig forum for å bekjempe overfiske og tap av biologisk mangfold.

WTO er en organisasjon med mandat om å redusere handelshindringer og sikre likebehandling mellom økonomiske aktører. I forhandlinger i WTO foregår det en kontinuerlig maktkamp om markedsadgang og ressurser - også i fattige land. Dette er en sentral årsak til at mange forhandlinger stopper opp. OECD-medlemmene i WTO er i liten grad villige til å gi fattige land unntak og det som på handelsfagspråket kalles «særskilte og differensierte betingelser» (SDT) i forhandlingene og i WTOs ferdige avtaler.

FN har ikke bedt om reduserte handelshindringer og like konkurransevilkår. FN har bedt om regler for å kutte subsidier som er skadelige for fiskebestandene, og at det tas spesielt hensyn til fattige lands behov når en skal redusere overkapasitet, overfiske og ulovlig og uregulert fiske. Realitetene er at WTO ikke er rigget for en slik utfordring.

Økonomiske interessekamper er alltid sentrale i handelsforhandlinger. Slike interessekamper avspeiles også i det nyeste forslaget (februar 2021) fra forhandlingsleder. Der står de fleste substansielle klausuler fortsatt i parentes, noe som betyr at WTO-medlemmene ikke er enige om formuleringene. Ingen av forslagene fra fattige land kan sikre det som FN ber om i sine bærekraftsmål; prioritere utvikling, redusere fattigdom, livsopphold, likestilling og matsikkerhet har blitt forhandlet eller endret siden første reviderte forslag fra forhandlingsleder.

Les oppfordringen til WTO om stans i forhandlingene under koronakrisen [her](#).

Se FAOs oversikt over SDG Target 14.6 om fiskerisubsidier og overfiske [her](#).

Les notat fra Handelskampanjen om fiskerisubsidier og konsekvenser for forvaltning [her](#).

Landbruk og mat

Forhandlingene om landbruk foregår i spesialsesjoner under landbrukskomiteen, og leder for forhandlingene er Gloria Abraham Peralta fra Costa Rica. Forhandlingene skjer i sju kategorier med egne fasilitatorer; innenlandsstøtte (subsidiert), markedsadgang, eksportkonkurranse, eksportrestriksjoner, bomull og offentlige lager- og sikkerhetsmekanismer. Arbeidet med disse temaene skal forberede arbeidet fram mot WTOs ministerkonferanse 2021, og oppmuntre WTOs medlemmer til å komme med nye idéer til forhandlingene. Flere rapporter og analyser blir lagt fram, men det er liten reell framgang i forhandlingene.

Mest fokus har det siste året vært på handelsforstyrrende internstøtte (såkalt gul støtte). Dette er et tema som er viktig for Norge, fordi vi bruker denne typen støtte til blant annet målpriser (maksimumspriser i jordbruket) som er viktig for å opprettholde lønnsomheten i norsk landbruk. Enkelte land ønsker også å trekke inn såkalt blå støtte (en mellomting mellom uregulert grønn støtte og gul støtte der det er produksjonsbegrensninger). Grønn støtte forhandles det ikke om, ettersom det er en type støtte som ikke anses som produksjonsdrivende. Forslaget om kutt også i blå støtte vil slå svært negativt ut for Norge, som er blant de få land i verden som benytter denne typen støtte. Noen forslag har blitt lagt på bordet, blant annet om at reduksjonsforpliktelse knyttes til hvor stor effekt landets støtte har på det globale markedet. I tillegg har det vært mye fokus på åpenhet og at mange land har manglende innrapportering av støtte.

Vi ser også noe diskusjon rundt eksportrestriksjoner og unntak for produkter kjøpt opp av Verdens Matvareprogram (WFP). En felles uttalelse fra flere medlemsland om dette ble lagt fram i januar, og det jobbes med å få full tilslutning av denne fram mot ministermøtet i november 2021. På markedsadgang står partene langt fra hverandre, og fokus har vært mest på åpenhet om bruk av toll og varer som er underveis.

WTO-reglene må sikre langt større fleksibilitet til å subsidiere egne bønder og fattige konsumenter fra egen matproduksjon, her blant annet å tilrettelegge for offentlige matlagre. Offentlige matvarelager diskuteres per nå ut fra balansen mellom matsikkerhet og behovet for å hindre markedsforstyrrelser, eller negativ effekt på andres matsikkerhet. Fredsklausulen som ble inngått på ministermøtet på Bali i 2013 om støtte til matvarelager er også oppe til diskusjon. Kampen om maten, jorda og beredskap spisser seg til i møte med verdens kriser. Norske holdninger inn i forhandlinger må ta inn over seg dette.

Muligheten til å støtte bønder og sikre matsikkerhet til egen befolkning er viktig. Spesielt har offentlige matlagerprogrammer vært en viktig sak for utviklingsland i WTO. Det finnes fortsatt ingen løsning som gjør at utviklingsland kan støtte sine bønder på denne måten. Offentlige matlagerprogrammer blir brukt i utviklingsland der myndighetene gir bøndene en fast pris på deres produkter, for så å selge det videre til fattige konsumenter (til subsidiert pris). Denne støtten er ulovlig i WTO hvis den går over 10 prosent av produksjonsverdien, som har vært tilfellet i eksempelvis India. Utviklingsland krever å få lov til å gi en slik støtte til sine bønder.

Mange medlemsland har fokusert på matsikkerhet som følge av koronapandemien. Dette blir blant annet trukket fram av mange utviklingsland i forbindelse med å finne en permanent løsning for støtte til offentlige matlagre, og muligheter for å bruke sikkerhetsmekanismer for å hindre store importøkninger og prisfall.

I sum ser det ut til å være lite reell framgang i forhandlingene på landbruksområdet. Fram mot ministermøtet er det mest fokus på åpenhet gjennom rapportering til WTO.

2. EFTA-forhandlinger

UPOV-krav og bønders rettigheter

Bønders rettigheter er anerkjent i den internasjonale plantetraktaten artikkel 9. Rettighetene inkluderer beskyttelse av tradisjonell kunnskap, rett til en andel av de godene som oppstår ved bruk av plantegenetiske ressurser, og retten til å delta i nasjonale beslutningsprosesser for mat og landbruk. Det spesifiseres at ingenting i denne avtalen skal tolkes slik at bønders rett til å spare, bruke, bytte, og selge egenavlet såfrø skal innskrenkes, verken ved nasjonal lov eller annen måte. Plantetraktaten er signert og ratifisert av Norge.

I handelsforhandlinger med utviklingsland krever likevel Norge og EFTA streng [beskyttelse av plantesorter](#) og tilslutning til UPOV-konvensjonen. Den inneholder spørsmål om rettigheter til såfrø og plantegenetiske ressurser, og begrenser bønders rettigheter til fri bruk av egne frø og truer retten til mat, matsuverenitet og biologisk mangfold.

Handelskampanjen har sammen med [250 organisasjoner fra 60 land](#) signert et åpent brev til EFTA-forhandlerne i Norge, Sveits og Liechtenstein med krav om fjerne kravet om tilslutning til UPOV, særlig fordi den begrenser bondens rettigheter til å bruke egne frø. Den såkalte UPOV91 er spesielt problematisk for bønder i utviklingsland.

Likevel inngår Norge handelsavtaler som begrenser bønders mulighet til å nettopp spare, bruke, bytte, og selge egenavlet såfrø gjennom å kreve at landene skal signere UPOV-konvensjonen. EFTA forhandler for tiden om en avtale med Malaysia. Det er vanskelig å forstå hvorfor tilslutning til UPOV skal være en del av disse forhandlingene, da Malaysia har en lov om beskyttelse av frøsorter. UPOV91 vil ha store konsekvenser for bøndene i Malaysia og folk som lever i og av regnskogen. Det foregår lignende forhandlinger også med India, Vietnam og Mercosur.

En av hovedgrunnene til at Norge ikke tiltrådte UPOV91, men konvensjonen av 1978, var nettopp hensynet til vederlagsfri bruk av eget såfrø. Det er dermed en stor kontrast mellom egen praksis i Norge, og politikk i handelsforhandlinger gjennom EFTA. Spesielt siden det etter 1998 ikke lengre er mulighet for UPOV 1978-tilknytning. Dermed må de landene EFTA forhandler med tilknyttet UPOV91 dersom de ikke allerede er tilknyttet UPOV-konvensjonen.

Krav om å betale lisens for bruk av egne såvarer er spesielt problematisk i utviklingsland. I mange utviklingsland forvaltes plantesorter av enkeltbønder og små kooperativer med fri tilgang på hverandres såvarer. Her vil UPOV91 være svært skadelig. Bønders rettigheter til å vederlagsfritt bruke egne såvarer er essensielt for matsikkerhet, men også for å utvikle utviklingslandenes eget jordbruk. Norges krav i EFTA om UPOV91-tiltredelse er ikke forenelig med Norges arbeid internasjonalt, hvor bønders rettigheter og bruk av egne frø særlig fremmes. Det er heller ikke forenelig med egen nasjonal politikk på området.

Dette er ikke en endring i norsk politikk som har vært diskutert i Stortinget. Stortinget kan for eksempel heller velge å vise til TRIPS-avtalen som åpner for et «effektivt sui generis»-system for plantebeskyttelse definert av landene selv.

Les høringssvar fra Bioteknologinemda om ny planteforedlerrett i 2005 [her](#).

EFTA-Mercosur

Forhandlingene om en frihandelsavtale mellom EFTA-landene og Mercosur-landene (Brasil, Uruguay, Paraguay og Argentina) ble ferdigstilt i august 2019. Avtalen er signert av partene, men avtaleteksten er enda ikke offentliggjort. Foreløpig ligger teksten til teknisk og juridisk gjennomgang.

EU og Mercosur har også ferdigforhandlet en lignende frihandelsavtale. Til forskjell fra EFTA-Mercosur-avtalen har deler av denne avtalen blitt offentliggjort, og andre deler har blitt lekket til offentligheten. Det er grunn til å forvente flere likhetstrekk mellom EU-Mercosur-avtalen og EFTA-Mercosur-avtalen, da EØS-avtaler ofte følger hovedtrekkene i EUs avtaler.

Basert på offentlige og lekkede deler av EU-Mercosur-avtalen leser vi at avtalen vil, blant annet, få store negative konsekvenser for miljø gjennom avskoging av regnskogen og økte klimagassutslipp. I tillegg vil den være en trussel mot småskala jordbruk, fordrive urfolk og småbønder fra deres land, og på sikt svekke regulering av miljø, mat, kjemikalier og GMO. Dessuten vil avtalen true føre-var-prinsippet gjennom kapitler om «tekniske handelshindringer» (TBT) og «veterinære og plantesanitære tiltak» (SPS).

Den norske regjeringen forsvarer avtalen med at den inneholder et kapittel om miljø og bærekraftig utvikling, og at den gir rom for dialog. Men slike bærekraftskapitler har vist seg å ha svært liten eller ingen effekt i praksis når det gjelder å beskytte miljø, arbeidstakerrettigheter eller menneskerettigheter. Målene i bærekraftkapitlene undergraves av avtalen som helhet. Sammen med 10 andre organisasjoner krevde Handelskampanjen i en [felles uttalelse](#) (oktober 2020) at Norge må stoppe EFTA-avtalen med Mercosur slik den foreligger nå.

Se kronikk om EFTA-Mercosur-avtalen i Nationen [her](#).

Les Greenpeace sin tekst om myter knyttet til EU-Mercosur-avtalen [her](#).

EFTA-Storbritannia

Sammen med EFTA-landene Island og Liechtenstein forhandler Norge om en «omfattende» og «ambisiøs» frihandelsavtale med Storbritannia. Forhandlingene skulle etter planen ferdigstilles innen 31. desember 2020, men ble forsinket. Norge og Island inngikk en midlertidig vareavtale med Storbritannia gjeldende fra 1. januar og fram til frihandelsavtalen trer i kraft. En pressemelding fra regjeringen 26. februar 2021, sier at forhandlingene nå er i sluttfasen.

I juli la regjeringen fram sine [hovedmålsettinger](#) for forhandlingene. På forhandlingsbordet ligger blant annet standarder for mattrygghet, helse og miljø. Regjeringen vil at avtalen skal ha kapitler om «tekniske handelshindringer» (TBT) og «veterinære og plantesanitære tiltak» (SPS) som er mer omfattende enn de tilsvarende avtalene i WTO. Veterinære og plantesanitære tiltak er ikke handel, men helse og økologi. Derfor vil standardisering på dette feltet, utover WTO-avtalens rammer, ytterligere kunne true føre-var-prinsippet og føre til [svakere reguleringer og lavere standarder](#) innen områder som helse, miljø, mattrygghet, forbrukerbeskyttelse og arbeiderrettigheter.

24. desember 2020 kom Storbritannia og EU til enighet om en avtale. Det er all grunn til å forstå det slik at avtalen Norge vil få på plass mellom Storbritannia og EFTA, vil ha store likhetstrekk på blant annet tjenester og digital handel. Det er derfor bekymringsverdig å se hvilke bestemmelser som finnes i avtalen mellom Storbritannia og EU på tjenester.

Tidligere har UD bekreftet at avtalen mellom EFTA-landene og Storbritannia går lenger enn noen andre avtaler Norge er del av på feltet for tjenester og investeringer (uttalt under et dialogmøte mellom sivilsamfunn og andre aktører med NfD 21. oktober 2020). I [svar til spørsmål i Stortinget fra SV](#) åpner Næringsministeren for at avtalen med Storbritannia kan inkludere en såkalt «skralleklausul»

og «negativ listing». Skralleklausulen gjør at man kan liberalisere og privatisere mer og mer, og gjør politikk innen tjenester og investeringer irreversibel. Denne klausulen var noe av det mest kontroversielle som lå på forhandlingsbordet under TISA-forhandlingene.

Storbritannia var svært aggressiv i forhandlingene med EU om «elektronisk handel». De er på linje med USA og ønsket mer «ambisiøse» forpliktelser enn EU når det gjelder fri flyt av data, og forbud mot innsyn i kildekoder. Den norske regjeringen ser ut til å gå like langt. I [svar på skriftlig spørsmål i Stortinget](#) fra SV bekrefter næringsministeren at regjeringen vil gå inn for bestemmelser i avtalen som begrenser innsyn i kildekoder. Dette gjør hun uten utredninger eller politisk debatt blant våre folkevalgte.

Forhandlingene kan også få store negative følger for norsk landbruk. Særlig fra sjømatsektoren har presset vært sterkt for å benytte anledningen til å få bedre markedsadgang for fisk inn på det britiske markedet. Sjømatsektoren har foreslått at markedsadgang for fisk betales med markedsadgang til Norge på jordbruksprodukter. Storbritannia produserer, og vil være interessert i å eksportere mange av de mest sentrale jordbruksproduktene i Norge. Avtalen er derfor en stor trussel for norsk jordbruk.

Se Attacs pressemelding om handelsavtalen [her](#).

Les sak i Klassekampen om innholdet i Storbritannia og EUs avtale [her](#).

Se også Storbritannias posisjon på datahandel og digital økonomi [her](#).

Sak om elektronisk handel i handelsavtalen med Storbritannia kan leses [her](#).

Andre EFTA-forhandlinger

Norge og EFTA forhandler også om avtaler med India, Malaysia, Vietnam, Chile, Sør-Afrika, Namibia, og Eswatini (tidligere Swaziland). I tillegg ønsker regjeringen å starte opp forhandlinger med Japan, og det planlegges å sette i gang forhandlingene med Thailand igjen i løpet av første halvår i 2021. Det er også ønske om å oppdatere en avtale med Canada. Sveits har motsatt seg det, men i følge UD vurderer Norge og Island å gå videre med planene.

Dessuten forhandles det om å få inn bærekraftskapitler og e-handelskapitler i alle eksisterende og nye EFTA-avtaler, ifølge statssekretær for Nærings- og fiskeridepartementet Lucie Katrine Sunde-Eidem.

I 2017 utredet EFTA en [ny avtalemodell](#) som inneholder negative lister og skrallebestemmelser for tjenester. Dette betyr at Norge og EFTA kan komme til å stille krav om skralleklausul og negativ listing i fremtidige forhandlinger, inkludert med utviklingsland.

3. Bilaterale forhandlinger

Norge-Kina

Forhandlingene om en bilateral frihandelsavtale mellom Norge og Kina ble gjenopptatt i 2017, etter syv år på is grunnet fredsprisen til den kinesiske dissidenten Liu Xiaobo i 2010. Forhandlingene har ifølge Nærings- og fiskeridepartementet kommet langt.

Ikke bare foregår forhandlingene med fullt hemmelighet, regjeringen har ikke engang offentliggjort et forhandlingsmandat. I februar 2021 gikk alle ungdomspartiene, bortsett fra FpU, ut og krevde at forhandlingene med Kina stoppes slik at menneskerettigheter kan ivaretas.

Bakgrunnen er at det forhandles om en [omfattende avtale](#) som vil inkludere blant annet tjenester, offentlige anskaffelser, elektronisk handel og investeringer. Det er viktig at det ikke legges inn en investor-stat tvisteløsnings (ISDS) mekanisme i avtalen, da regjeringen ikke har mandat til å inngå avtaler med ISDS etter at modellforslaget ble trukket. Det kan være press for å legge ISDS inn i avtalen fra for eksempel Sveits, som har en lignende avtale med Kina som inneholder ISDS. En investeringsavtale mellom Kina og EU var klar 30. desember 2020, og denne inneholder en stat-stat-tvisteløsningsordning.

Det er mange grunner til å gå imot avtalen, ikke minst på grunn av Kinas omfattende menneskerettighetsbrudd. I regjeringens [knappe omtale](#) av forhandlingene er ikke engang menneskerettigheter nevnt. Det eneste de skriver er at det forhandles om en separat avtale om arbeidstakerrettigheter. Dette er samme ordning som Sveits har i sin handelsavtale med Kina, men som har blitt [sterkt kritisert](#) av menneskerettighetsorganisasjoner og sivilsamfunnet i Sveits fordi den ikke er direkte koblet til frihandelsavtalen og ikke kan håndheves.

Se *Attacs* kronikk i *Klassekampen* [her](#).

4. Tvisteløsning

Investor-stat-tvisteløsning (ISDS): Snøkrabbesaken

Regjeringens iver etter investeringsbeskyttelsesavtaler utfordrer norsk rett. For første gang blir en slik avtale brukt for å saksøke den norske staten i forbindelse med «Snøkrabbesaken». Vi mener denne typen investor-stat-tvisteløsning er udemokratisk og gir ufordelaktig mye makt til utenlandske selskaper som opererer i andre land. I tillegg er søksmålet basert på en gammel [investeringsavtale fra 1992](#) som er upresis og overlater mye til tolkning. UNCTAD kaller slike avtaler «eldre generasjonsavtaler», som inneholder for vage klausuler som åpner for mye skjønn og tolkning hos tribunal-dommerne. Slike avtaler risikerer å slå negativt tilbake på Norge og norsk rettspraksis, og søksmålet utfordrer både havretten og Svalbardtraktaten.

Det Latviske rederiet som tapte Snøkrabbesaken i Høyesterett i 2019 har gått til sak mot Norge i internasjonal voldgift. Saken er mulig fordi Norge har inngått en investeringsavtale med Latvia som inneholder ISDS. Gjennom ISDS kan rederiet kreve erstatning fra Norge ved at de ikke får fange snøkrabber ved Svalbard. Rederiet ble nektet å fiske fordi de ikke hadde tillatelse til å fiske fra Norge, de hadde fått tillatelse fra EU. I denne saken kommer derfor inn viktige spørsmål rundt havretten og Svalbardtraktaten.

Inngåelsen av ISDS-avtaler har vært svært kontroversielt, også i Lovavdelingen i Justisdepartementet. I to grundige vurderinger fra [2002](#) og [2017](#), konkluderes det med at myndighetsoverføringen som skjer gjennom ISDS fører til konstitusjonelle problemer. Disse problemene gjør at avtalene skulle vært behandlet i Stortinget etter Grunnloven § 115 (med minst 2/3 flertall) siden myndighetsoverføringen er «inngripende», og ikke etter §26 («lite inngripende»). Et annet punkt som reises av Lovavdelingen er at avtaler som inneholder en ubetinget voldgiftsklausul knyttet til ICSID må sies opp og reforhandles. Etter vår forståelse gjelder det de 14 BITs-avtalene Norge har.

Bortsett fra avtalen med Madagaskar og Kina har alle avtalene bestemmelser som gir investor alminnelig tilgang til å gå til sak gjennom internasjonal voldgift. Det ligger også investeringsbestemmelser i frihandelsavtaler, som avtalen mellom EFTA og Singapore. Men denne avtalen gir ikke alminnelig adgang, da begge parter må være enige for at en sak skal føres i tvisteløsningstribunalet.

De avtalene vi har med ISDS har ikke blitt behandlet skikkelig i Stortinget, og Stortinget har ikke fått en god redegjørelse fra regjeringen før ratifisering. Avtalene er gamle og burde sies opp.

5. Handelskampanjens krav

Vi i Handelskampanjen håper med dette å ha inspirert norske folkevalgte til å se politiske konsekvenser av internasjonale handels- og investeringsavtaler. Vårt ønske er at det iverksettes en handelspolitisk redegjørelse og en involvering av folkevalgte på disse viktige politikkområdene for fremtidig politikk i Norge og internasjonalt, og for miljø, fordeling og demokrati.

Våre krav er:

- En årlig handelspolitisk redegjørelse i Stortinget i forbindelse med utenrikspolitisk redegjørelse.
- Åpenhet og demokrati i WTO-forhandlingene.
- Multilaterale fremfor plurilaterale avtaler i WTO.
- Asymmetriske avtaler til fordel for utviklingsland.
- Åpenhet om norske posisjoner.
- Konsekvensanalyser av sosiale, miljømessige og økonomiske effekter for alle parter.
- Høring og involvering av Stortinget før frihandelsavtalene signeres.
- Konvensjoner og avtaler i FN-regi og ILO må være overordnet alle andre internasjonale regelverk.
- Ingen forhandlinger om nye temaer i WTO - motstanden fra utviklingsland må respekteres.
- Fundamental nytenkning, der finansinstitusjonene demokratiseres framfor at de gis stadig større makt og frihet.
- At multinasjonale selskaper underlegges strenge anti-trust-reguleringer med tilknyttede sanksjonsmuligheter for å dele dem opp og hindre at deres aktiviteter og investeringer undergraver demokrati, fattigdomsbekjempelse og utvikling.
- Multinasjonale selskaper ikke får kontroll over områder som er grunnleggende for folks liv, som retten til vann, mat, undervisning, helse, energi, telekommunikasjon og infrastruktur og et sted å bo.
- Norge tar et spesielt ansvar for å kontrollere norske multinasjonale selskaper i utviklingsland, slik at de ansvarliggjøres etter norske regler og avtaleverk i vertsland som har svakere regler og overvåking.

Besøk handelskampanjen.no for mer info

